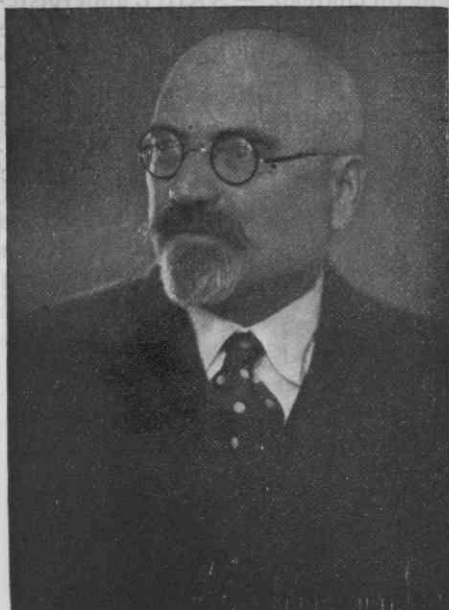

Bol

P. Skok — Zagreb

Prijatelju dru Niki Županiću
prigodom šezdesete godišnjice.

P. Skok

Splitski Roman Palunduzulus postade redovnik u samostanu, koji je osnovao Petrus Cerni u Selu u Poljicima,¹ ostavivši kod kuće u Splitu dva sina Petra i Pavla. Od svojih mnogobrojnih zemalja, koje su se prostirale izvan Splita, ili bolje izvan Dioklecijanove palače: a Zunanano ili danas Žnjan, in Calamito, danas Trstenik, a sancto Ysydoro, danas Sućidar, a Sancto Cassiano, danas Sukojišan, in Spalazulo, danas Spalacuni, a Spinunti, danas Spinut² (sve imena u neposrednoj okolini Splita), pokloniše kasnije braća vinograd a Ballo samostanu sv.

Petra u pomenutom Selu, gdje im otac postade redovnik. To je bilo oko god. 1096.³ Ime njihova oca bez sumnje je romansko, kako se vidi već po dočetu *uzulus*, u kojem treba gledati dva sraštena latinska deminutivna sufiksa *-uceus* i *-eolus*.⁴ Osnova ovome imenu

¹ Kartular Petra Crnoga izaći će naskoro u izdanjima Srpske kraljevske Akademije u redakciji Viktora Novaka zajedno sa mojim lingvističkim komentarom.

² O ovim imenima mjesta uporedi moje radove u Nastavnom Vjesniku, sv. XXIII, p. 349 (Nr. 14), p. 342; Dolazak Slovena na Mediteran, p. 212.

³ V. Račkoga Documenta historiae chroaticae, p. 177.

⁴ Upor. *arcuceus* > *arcuzo*, danas Lučac u Splitu i *Gaudiolus* > starodalm. *Gausulus*, v. Časopis pro modernu filologiju, VI, p. 144, Nr. 6. Deminutivni se sufiksi često udvostručuju. Upor. *pipčičak*, *petešičak* u Žumberku (katolici).

nije posvema jasna zbog toga što se ne nalazi u drugim potvrđama. Ali se dade s priličnom izvjesnošću naslutiti. Srednjovjekovni Romani u dalmatinskim gradovima zovu se vrlo često po imenima riba. *Palund-* može biti romanski izgovor za naše *polanda*. Ovo naše ime morske ribe sakriva u sebi grčki akuzativ *πηλαμίδα*⁵).

Mjesto koje smo naveli važno je zbog dva razloga. Ono sadrži, kako smo vidjeli, jedno dosad neobjašnjeno romansko-splitsko lično ime. Ali sadrži i, pored gore navedenih, još jedno romansko mjesno ime: *a Ballo*, koje dosada nije također bilo objašnjeno.

Na citiranom se mjestu ne kaže pobliže gdje se je nalazila vinea *a Ballo* poklonjena samostanu u Selu. God. 1192 darovala je na istome mjestu svoju zemlju (terra) neka Splićanka Marcula Neslane samostanu opatica sv. Benedikta u Splitu.⁶ U dokumentu, gdje se to darivanje pominje, ne kaže se pobliže gdje se nalazila terra que est *a Ballo*. Oko god. 1119 darovao je Gronda, sin splitskog Romana, koji se zvao Prestancius Basamure,⁷ filius Anch, istom samostanu opatica svoju zemlju na istome mjestu. Ali i ovaj put piše se samo terra ubi dicitur *Abal* bez daljih indikacija za ubiciranje. Ovaj put piše se prijedlog *a* zajedno sa imenom mjesta, ali se ne piše na koncu -o. Ime mjesta ne latinizira se dakle i stoga valja zaključiti da *Abal* sadrži čisti romanski splitski izgovor.

Da se u onome *a* sakriva zaista prijedlog, to saznajemo iz grafije koju čitamo god. 1281, kad se pominje terra *de Ballo*,⁸ koju ostavlja kožar Radoš, Radosius pelliparius, dakle bez sumnje splitski Sloven, crkvi sv. Dujma u Splitu sa naređenjem da se iz dohotka od 20 sekstara ulja što se dobivaju sa poklonjene zemlje pale svićeće na dan svetih Triju Kralja u noći (in nocte Epiphanie).

⁵ Upor. Zeitschrift für romanische Philologie, sv. L, p. 525 i sv. LIV, str. 474.

⁶ Upor. Smičiklas, Codex diplomaticus Regni Croatiae, etc., sv. II, p. 33, 257.

⁷ *Basamura* je imperativni compositum. Prvi dio sadrži glagol *basiare* »ljubiti«, a drugi je dio kolektivni plural *mura* »zidovi«. *Basamura* znači »onaj koji ljubi zidove«. Ovakj se imperativni nadimci češće susreću u dalmatinskim srednjovjekovnim gradovima. Upor. moj rad »O simbiozi i nestanku starih Romana u Dalmaciji i na Primorju u svijetlu onomastike«, Razprave (Ljubljana), sv. IV, s. 10 i 32. Ostala dva lična imena *Gronda* i *Anch* nejasna su.

⁸ V. Smičiklas, Codex diplomaticus Regni Croatiae etc., sv. VI, p. 381.

Ime mjesta, u kojem su se nalazile pomenute njive i vinogradi, glasilo je dakle u splitskom romanskom izgovoru *Bal*.

U današnjoj slovenskoj toponomastici najbliže splitske okolice nalazimo naziv *Bol* na putu što vodi iz Splita u Solin, dakle na teritoriji izvan Dioklecijanove palače. Po ovom imenu bila je nazvana i gradska ulica u Splitu: *Bolska ulica*.⁹ Promjena naglašenoga romanskog *a* u naše *o* (*Bal* > *Bol*) nalazi se i inače u pretslovenskim imenima mjesta splitske okolice (primjer: *Mas-sarum* > *Mosor*), kao i u pretslovenskoj toponomastici dalmatinskoj uopće (primjer: *Cattarum* > *Kotor*).

Bol u neposrednoj splitskoj okolini nije nikada bio ime naselja, nego ime zemljišnih čestica, ono što Nijemci zovu *Flurname*, a Francuzi *lieu dit*. Ali ime *Bôl* dolazi u Dalmaciji i kao ime naselja na ostrvu Braču. Ovdje nemamo za nj doduše onako starih potvrđenih romanskih naziva kao u Splitu, jer se brački *Bol* pominje god. 1184, i to sasvim u srpsko-hrvatskom obliku zajedno s prijedlogom u istom jeziku. Te godine pominje se *Comes Bratko na Bolu*.¹⁰

Kad se danas na licu mjesta ispita teren i toponomastika koja se na nj odnosi onda se dobivaju ovi veoma važni podatci za poznavanje razvitka naselja *Bol*, pa se na taj način može nadoknaditi ono što nam ne daju pisani dokumenti. Današnji *Bol* nalazi se na morskoj obali istočno od brda koje se zove u narječju onoga kraja *Koštilo*. Narod zove manje brdo pored *Koštila* *Koštilce*. U jeziku ovoga kraja razlikuje se opća riječ *kaštle* (*l*) (na pr. *Kaštel Lóde* u samome mjestu). Ova je riječ nastala od ital. *castello*. Na *Koštilu* ima tragova starih zdanja. Prema tome u nazivu brda *Koštilo* treba tražiti stariju posuđenicu, koja je nastala od latinskoga *castellum*. *Koštilo* pokazuje istu promjenu nenaglašenoga romanskog *a* > *o* kao i opća naša posuđenica *kostel*.¹¹ Pored toga nalazimo u *Koštilu* jošte i promjenu roman-

⁹ Upor. moj Zweiter vorläufiger Bericht über die toponomastische Bereisung Dalmatiens (Anzeiger der phil.-hist. Klasse der kaiserl. Akademie der Wissenschaften Wien, 1915, Nr. XXVI.) S. 4.

¹⁰ Smičiklas: Codex diplomaticus, sv. II, p. 190 i Ciccarelli: Osservazioni sull' Isola della Brazza e sopra quella nobiltà, I, Venezia 1802, p. 105—6.

¹¹ Upor. Revue des Etudes slaves, t. VII, p. 182. Lat. dočetak *-um* može imati kadikad zamjenu *o*: *vino*, *Diklo*, *Dicmo*. I ovo može također biti kriterium starosti naziva *Koštilo*.

skog otvorenoga naglašenoga *e* > *i* kao na primjer i u splitskom imenu *Firule* za *ferulae*.¹² Iz ove lingvističke analize izlazi da je naziv brda starija posuđenica negoli opća riječ *kaštle(l)* u bolskom dijalektu.

Toponomastika ovoga kraja potvrđuje ovu lingvističku analizu.

U blizini Koštila nalazi se ime brda *Vidovica*. Imena brda nazvana po sv. Vidu kristijanizuju nazive iz poganske slovenske mitologije.¹³ Na starije slovensko uređenje u ovome kraju upućuje naziv *Župānov dvôr*.¹⁴ Ovako se zove jedan dio Bola na istoku sjeverno od crkve Sancta Maria de Bolo poviše sv. Libe-rata. Do Županova Dvora vodi *Stagnā*. Ovako se zove jedan dio strmog Bola. Riječ Stagna pozna samo Vrančić u značenju »platea«.¹⁵ Inače za ovu riječ nemamo drugih potvrda iz hrvatskih vrela. Danas je očuvana samo u slovenačkom kao n. pl. *stagnā* i kao f. pl. *stagnē* u značenju »Triebweg für das Vieh, gewöhnlich zwischen zwei Zäunen«.¹⁶ Navodim samo ova imena mjesta koja očividno dokazuju da je Bol veoma staro slovensko naselje.

Jedan arheološki podatak veli nam da je Bol kao naselje postojao i u vizantinsko vrijeme. Našao se u njemu tegurium sa natpisom crkve sv. Teodora.¹⁷ Kao i svi vizantinski gradovi dalmatinske teme imao je dakle i on u vizantinsko vrijeme vi-zantinskog sveca za zaštitnika. Neko naselje, valjda kakav rim-ski praedium rusticum, villa, nalazio se, sudeći po arheološkim ostacima, ovdje još ranije u rimsko doba prije vizantinskog na-selja. Kao i drugdje u Dalmaciji, tako i ovdje slovensko naselje nastalo je na ranijem pretslovenskom.¹⁸

¹² Upor. Nastavni Vjesnik, sv. XXIX, p. 230.

¹³ Upor. Starohrvatska prosvjeta, n. s., sv. II, 74 u interesantnom članku Peisker-Pilar, Koje su vjere bili stari Sloveni prije krštenja.

¹⁴ Upor. naša imena mjesta *Županja*, *Županje* u selu Žrnovi iznad Korčule i *Županjac* u Bosni.

¹⁵ Upor. Miklošić: Etymologisches Wörterbuch der slav. Sprachen, p. 328.

¹⁶ Upor. Pleteršnik, Slov.-nemški slovar, sv. II, p. 572. Riječ je potvrđena i u starocrkvenoslav. jeziku: *стагна* »platea«, v. Miklošić, Lexicon palaeosloveno-graeco-latinum, p. 899, a u etimologičkoj je vezi sa *stīdza* > slov. *steza*, srp.-hrv. *staza*, kako je već Miklošić, Etym. W., p. 328 dobro učio.

¹⁷ Upor. Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, sv. XI (1889), p. 65.

¹⁸ Upor. moje djelo Dolazak Slovena na Mediteran, p. 177 i sl.

Tradicija, koja i danas postoji u Bolu, veli da se najstariji Bol nije nalazio ondje gdje je danas, uz morsku obalu, nego više među brdima, ili bolje pod brdima,¹⁹ ondje gdje se danas nalazi dio Bola koji se zove *Podbôrje*, a izgovora se u dijalektu ovoga kraja *Polbârje*.²⁰ Ova tradicija biće ispravna, kako nas uče istorija i današnja topografija ovoga mjesta. Kao obalsko naselje bio je Bol izložen gusarskim napadajima. Zbog toga moralo je biti staro naselje dalje od obale. Današnji Bol uz morsku obalu nastao je sav u mletačko doba, kada je igrao važnu ulogu. Pored toga nalazimo i ovdje naziv *Obala*. Ali ovaj naziv nema nikakove veze sa morskom obalom, već se ovako zove uzvišeni teren, koji se spušta od Markove Kuće na novom putu (napravljenom od Francuza) niže Podborja sve do onog dijela ovoga primorskog gradića koji se zove *Rudina*, upravo pred općinsku kuću. Ovaj naziv terena ide upravo u neku ruku okomito na morsku obalu i nema s njom nikakove veze. Ovaj naziv dolazi od *obz* + *vala* (Vrančić piše *obvala*), od postverbalne izvedenice od glagola *valjati* ili *valiti*, i znači »zid, bedem, saeptum, vallum«. Po svoj prilici bilo je tu u stara vremena zemljano utvrđenje za obranu. Današnje značenje riječi *obala* »brijeg mora ili rijeke, ripa« sekundarno je.²¹ Iz ovoga topografskog naziva jasno vidimo da je najstariji Bol bio zaštićen »obalom« od navala gusara sa strane današnje morske obale. Toj zaštiti služio je i castellum na brdu. Od toga castelluma očuvalo je Koštilo trag u današnjoj toponomastici Bola.

Iz ovih se razmatranja vidi koliko nam mogu poslužiti toponomastika i ispitivanje terena pri rekonstrukciji istorije starih naselja. Samo ispitivanja ne smiju da budu čisto lingvistička,

¹⁹ Teren Bola i toponomastiku koja se na nj odnosi studirao sam u aprilu ove godine na licu mjesta. Pomagao mi je g. inspektor u m. I. Babić, na čemu mu ovdje najljepše zahvaljujem. G. Babić, potomak stare plemićke porodice porijeklom iz Bosne, pozna vrlo dobro istoriju Bola, jer se i sam intenzivno njome bavi.

²⁰ Oscilacija u izgovoru *Polborje* i *Polbarje* opaža se neprestano. Ta oscilacija dolazi odatle što se u ovom dijalektu zamenjuju neprestano *o* i *a*. Ispravno je bez sumnje samo Podborje, čime se označuje naselje pod borovima. Ali kako školovani ljudi znaju da je *o* dijalekatski izgovor za *a* u književnom jeziku, stavljaju *a*, kad hoće govoriti književno, i na ono mjesto gdje je ispravno samo *o*.

²¹ Upor. Akad. Rječnik, VIII, p. 303, 492. *Obala* dolazi kao naziv za brežuljak (u Makarskoj), kao naziv zemljišta (u Poljicima) i kao ime naselja ili mahale (Tuzla).

nego se moraju naizmjence kontrolirati lingvistička saznanja i stvarna ispitivanja.

Nakon ovih konstatacija vratimo se ispitivanju postanja predslovenskog toponima Bol. Utvrdili smo da je romanski izgovor glasio *Bal*. Utvrdili smo, nadalje, i to da je splitski Bol bio u neposrednoj blizini Dioklecijanove palače. Brački Bol bio je u brdu, ne na obali kao danas. Položaj jednoga i drugoga Bola ima nešto zajedničko. Oba su mogla biti zemljana utvrđenja, splitski za Dioklecijanovu palaču, brački za ono utvrđenje na brdu, za castellum, protiv navala gusara. Vrlo je vjerojatno da oba naziva *Bal* i *Bol* potječu iz istoga latinskoga vrela. Latinski naziv za zemljana utvrđenja i palisade je *vallum*. Ova se riječ očuvala do danas u romanskim jezicima.²² Promjena početnoga konsonanta *v* > *b* opaža se već u vulgarnom latinitetu i značajka je dobrome dijelu vulgarno-latinskih riječi.²³ Na ovaj način najlakše se objašnjava starodalmatinski romanski oblik *Bal*. Slovenski izgovor *Bol* već je gore objašnjen.

Résumé

L'auteur examine les formes historiques *a Ballo* (a. 1096, 1192), *Abal* (a. 1119), *de Ballo* (a. 1281) des documents émanant de Split, y reconnaît le lieu dit *Bôl* (près de Split, en dehors du palais de Dioclétien, sur la route vers Solin) et établit dans *Bal* la prononciation romane du dialecte de la principale ville dalmate. Ce nom de lieu donne lieu à la comparaison avec *Bôl*, nom d'une bourgade située au bord de la mer sur l'île de Brač, dont quelques vestiges archéologiques permettent de postuler l'existence aux époques romaine et byzantine. A l'époque slave, la mention d'un »comes Brateo na Bolu«, en 1184, nous porte à considérer Bol comme une agglomération ayant quelque importance déjà au temps de la première occupation de l'île par des Slaves.

Bol de Split et Bol de Brač sont homonymes ayant sans doute la même origine. Pour arriver à la dépister, l'auteur examine l'emplacement de Bol de Brač et la toponymie de son territoire. D'après les indications

²² Upor. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, 3. Aufl., Nr. 9135. Ernout-Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, p. 1030.

²³ Upor. Parodi, *Del passaggio di v in b e di certe perturbazioni fonetiche nel latino volgare*. Romania (Paris), XXVII (1898), p. 177—245, naročito p. 204 i. sl. Ovamo bi išla i naša tudica u Dalmaciji *balatūra*, ako je ispravna Parodijeva etimologija koju daje na citiranom mjestu. Ovamo ne idu naše tudice *bôlta*, *Bâle* (ime mjesta u Istri) za *Valle*, jer se naše *b* osniva u ovim slučajevima na bilabijalnom spirantu današnjih furlanskih dijalekata.

des indigènes, il établit que Bol de Brač, au bas moyen âge, ne se trouvait pas, comme aujourd'hui, au bord de la mer, le site actuel remontant à l'époque vénitienne, mais dans l'endroit situé près des montagnes, là où se trouve aujourd'hui Podborje. Tout attenant à Podborje, deux montagnes portent les noms de *Koštilo* et *Koštilce* (forme déminutive du premier mot), appellations dont l'origine ne peut être autre que *castellum*. A quelques centaines de pas plus loin de Podborje, on rencontre une levée de terrain s'étendant en bas vers la côte, jusqu'à Rudine, levée qui, tout en étant assez loin du bord de la mer, porte le nom d'*Obala*, au sens de »saepum, vallum« et non pas au sens actuel de »bord de mer ou de cours d'eau«.

Bol de Split et Bol de Brač ont ceci de commun que tous les deux permettent l'interprétation d'un »ensemble formé par la levée et la palissade servant à la défense militaire«, de ce que les Latins appelaient *vallum*, mot entré dans le lexique roman. L'analyse linguistique de Bol nous mène, d'autre part, aussi à la même source, *b* au lieu de *v* étant un phénomène phonétique appartenant déjà au latin vulgaire et le changement de *a* accentué en *o* étant propre à la toponymie ancienne de ces contrées.

A la toponymie slave de la première époque il faut attribuer *Stagnâ*, proprement »platea, place«, mot attesté en ancien slave ecclésiastique et dans les parlers slovènes modernes, et *Župānov dvôr*, proprement »la cour de župan, fonctionnaire de l'ancienne administration slave«, deux noms de quartier de Bol. A l'ancien dalmate de Split appartient, par contre, le nom d'homme *Palunduzulus*, déminutif dérivé du nom de poisson *polanda* au moyen du suffixe *-uzulus*, dans lequel se sont soudés *-uceus* et *-olus* latins.

